Eduskunta lakivaliokunta **20.9.2018**
lav@eduskunta.fi

Viite: Kutsu lakivaliokuntaan kuultavaksi 14.9.2018

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70§ ja Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7§ muuttamisesta

Asiantuntijalausuntonaan Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) toteaa seuraavaa:

Krits pitää tärkeänä uusimisriskin arvioinnin, kuntouttavien toimintojen ja valvonnan lisäämistä väkivalta- ja seksuaalirikoksiin syyllistyneillä vangeilla.

Rikosseuraamuslaitos on strategiassaan määritellyt visiokseen ja toimintansa keskiöön asiakkaidensa valmentamisen rikoksettomaan elämään. Käsittelyssä olevassa lakiesityksessä todetaan, että rangaistusaikaisten toimenpiteiden tulee kohdentua yksilöllisesti dynaamisiin eli muutettavissa oleviin riskitekijöihin ja suojaaviin tekijöihin. Lakiuudistuksessa ei ole kuitenkaan huomioitu riittävästi rikoksilta suojaavia tekijöitä, kuten rikollisesta elämäntavasta irrottaumista, tukevaa perhettä, koulutusta, työpaikkaa, asuntoa sekä halua yhteistyöhön viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa.

Suojaavat tekijä rangaistusajan suunnitelmassa
Rangaistusajan suunnitelmiin kirjataan tällä hetkellä hyvin vähän suojaaviin tekijöihin liittyviä tavoitteita. Suojaavilla tekijöillä on tutkitusti merkittävä, jopa ratkaiseva vaikutus uusintarikollisuuden vähenemiseen. Krits:n asiamiestoimintaan tulleiden yhteydenottojen perusteella vankiloissa on erilaisia tapoja rangaistusajan suunnitelmien seuraamiseen ja päivittämiseen. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta on erittäin tärkeää, että **rangaistusajan suunnitelmia tehdään ja päivitetään yhtenevällä tavalla.** Erityisen tärkeää on, että **suunnitelma tehdään poikkeuksetta yhteistyössä vangin kanssa.**

Vankila- ja osastosijoituksella on ratkaiseva merkitys siihen, millaisiin toimintoihin vanki voi päästä (mm. rikoksen luonne, vangin etninen tausta, vangin tunnettuus). Vanki ei myöskään pääse aina siirtymään laitokseen, jossa olisi tarjolla rangaistusajan suunnitelman mukaisia toimintoja. Vanki voidaan myös siirtää esimerkiksi turvallisuusperusteisesti laitokseen, jossa hänelle suunniteltuja toimintoja ei ole lainkaan tarjolla. Suunnitelman etenemättömyys ei siten aina ole kiinni vangin toiminnasta, vaan siihen voivat vaikuttaa esim. laitosten täyttöasteet ja turvallisuustekijät. **Tavoitteeksi tuleekin asettaa, että vangin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden tulee olla kumpaakin osapuolta, Rikosseuraamuslaitosta ja vankia, sitovia.**

Päihdekuntoutus
Valtaosalla vangeista päihteet ja niiden käyttö on osa ongelmaa, näin ollen päihdekuntoutuksella tulee olla keskeinen asema rangaistusaikana. **Kuntouttavien päihteettömien osastojen lisääminen vankiloissa on tärkeää. Yhteistyö siviilissä toimivien päihdeklinikoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa ovat olennaisia hoitojatkumoiden turvaamiseksi.** Sote-/maakuntauudistuksen valmistelussa on erilaisten yhteistyömallien rakentaminen erityisen tärkeää, jotta vankilasta vapautuvat saadaan saumattomasti ohjattua oikeisiin palveluihin vapautumisen jälkeen.

Seksuaalirikollisten erityistilanne
Seksuaalirikoksista tuomittujen henkilöiden on mahdollista suorittaa Uusi Suunta -yksilökuntoutusohjelma osana yhdyskuntaseuraamusta. Uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi on tärkeää, että kuntouttava palvelupolku säilyy katkeamattomana rikosseuraamuksesta siviiliin niiden henkilöiden osalta, jotka ovat motivoituneita jatkamaan kuntouttavien tukipalvelujen piirissä myös siviilissä. Uusintariskiä voidaan pyrkiä madaltamaan vapaudessa suoritettavan rangaistuksen ja yksilöllisesti räätälöidyn kuntoutuksen keinoin tukien näin henkilön integroitumista osaksi yhteisöä.

Naisvankien erityistilanne
Naisvangeilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua toimintoihin ja ohjelmatoimintaan, kuin vangeilla yleensä. Naisvankien vähäisempi laitoskohtainen lukumäärä vaikeuttaa merkittävästi esimerkiksi ryhmien kokoamista. **Lakiesityksessä ei ole tarkasteltu naisvankien erityistilannetta ollenkaan**, jota pidämme vakavana puutteena. Moni naisvangeista on sekä väkivallan tekijä että väkivallan uhri ja tarvitsee kuntoutusta molemmista näkökulmista.

Ohjelmatoiminnan muutostarpeet ja vankiloiden henkilöstöresurssit
Hallituksen esityksessä todetaan, että Rikosseuraamuslaitoksessa viime vuosina toteutetut henkilötyövuosisäästöt ovat vähentäneet uusintarikollisuuteen vaikuttavien ohjelmien toteutusmahdollisuuksia. Lisäksi vankien osallistuminen toimintaohjelmiin on vähäistä. Vuonna 2017 päihde- ja toimintaohjelmien osuus oli 6 % vankien toimintoihin käytettävissä olevasta ajasta, ja ylipäänsä toimintoihin sijoittamatonta aikaa on vangeilla paljon. Toimintoihin ja ohjelmiin pääsy ei siten ole itsestään selvää, vaikka asia olisi kirjattu rangaistusajan suunnitelmaan. **Henkilökunnan lisääminen ohjelmatoimintaan ja toimintoihin yleensä on välttämätöntä, mikäli ohjelmatoimintaa halutaan lisätä.**

Rangaistusaikainen ohjelmatoiminta ei sellaisenaan ole riittävä toimenpide uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Painopiste tulee olla toiminnan jatkuvuudessa ja yhteistyön lisäämisessä vankilan ulkopuolella toimivien viranomais- ja järjestötoimijoiden kanssa. Kaikilla käytössä olevilla ohjelmilla ei ole myöskään todettu olevan toivottua vaikutusta (esim. OMA-ohjelma). Tarvittaisiin siten uusia vaikuttavampia ohjelmia.

Vankiloiden perussosiaalityöhön, vankien asioiden selvittelyyn ja järjestelyyn sekä yhteistyöhön vankilan ulkopuolisten toimijoiden kanssa tarvitaan vahvaa lisäpanostusta. Vankilassa tehty kuntoutustyö ei kanna, mikäli vapautuvan asioita (asunto, päivittäinen toiminta, toimeentulo, perhesuhteet) ei hoideta kuntoon jo vankeusaikana.

Väkivaltariskin arviointi ja ehdonalaisen vapauden valvontaan asettaminen
Esiteltyjen arviointimenetelmien käyttö edellyttää monipuolisia tietoja asiakkaiden terveydentilasta. Arviointia tekevällä henkilöstöllä arviointikeskuksissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ei ole kuitenkaan terveydenhuollon koulutustaustaa. Tämän takia henkilöstö on koulutettava arviointimenetelmien käyttöön ja menetelmien käytön asianmukaisuutta tulee seurata. Asiakkaiden oikeusturvan kannalta toimivin ja paras ratkaisu olisi lisätä vankiterveydenhuollon ja arviointikeskusten/yhdyskuntaseuraamustoimistojen välistä yhteistyötä tässä asiassa. Tämä olisi luontevin, mutta todennäköisesti myös kustannustehokkain ratkaisu.

Ehdonalaisvalvonnan lisääminen parantaa sinänsä valvottavan mahdollisuuksia tuen saamiseen, mikä osaltaan vähentää uusimisriskiä. Valvonnan osalta olennaista on eri tahojen välinen yhteistyö. Yhdyskuntaseuraamustoimistot vastaavat valvonnan sisällöstä ja kunnat vastaavat muiden palvelujen järjestämisestä. **Yhteistyö eri tahojen, myös kolmannen sektorin ja perheiden kanssa on keskeistä, jotta valvonnan tavoitteet saavutettaisiin**.

Oikeus terveystietojen saantiin ja niiden luovutus
Tietojen luovuttaminen mainittuihin tarkoituksiin on perusteltua, mutta tietojen luovuttaminen on kuitenkin syytä rajata tarkasti tietojen arkaluontoisuuden vuoksi. Potilasrekisterin tietojen luovuttaminen ehdonalaisvalvonnan suunnitteluun mahdollistaa myös vangin hoidon tarpeen huomioimisen nykyistä paremmin. Tämä palvelee erityisesti hoitojatkumoita.

Muita huomioita
Viimeaikaiset kriminaalipoliittiset uudistukset ovat kohdentuneet pieniin tai spesifeihin ryhmiin, mutta uudistusten edellyttämät lisäresurssit ovat merkittäviä**. Pistemäisten uudistusten sijaan tulisi panostaa kokonaisvaltaisemmin kuntouttavaan vankeinhoitoon.**

Sanna Sunikka
Toimitusjohtaja
Kriminaalihuollon tukisäätiö